

deSingel 1999 2000

donderdag 10 februari 2000

muziek

Reinbert de Leeuw

Schönberg Ensemble

Asko Ensemble

Nederlands Kamerkoor

Andriessen, Stravinsky, Satie

Ongehoord | 1999-2000

James Wood | Champ d'Action
Brewaeys, Verstockt, D'Haene
zaterdag 18 september 1999

Oswald Sallaberger | Orchestre Léonard de Vinci
Ligeti, Boulez, Ives, Bartók
zaterdag 9 oktober 1999

Thomas Adès | Ensemble Modern
Janáček, Adès
zondag 16 januari 2000

**Reinbert de Leeuw | Schönberg Ensemble
Asko Ensemble | Nederlands Kamerkoor
Andriessen, Stravinsky, Satie
donderdag 10 februari 2000**

Peter Rundel | Koninklijk Filharmonisch
Orkest van Vlaanderen | Ictus Ensemble
Vivier, Ravel, Lindberg
vrijdag 25 februari 2000

Christopher Hogwood | Beethoven Academie
Mozart, Weill
donderdag 30 maart 2000

Jurjen Hempel
Rotterdams Philharmonisch Orkest
Adams, Boulez
zondag 2 april 2000

Pierre Boulez
London Symphony Orchestra
Berio, Sciarrino, Schönberg
dinsdag 18 april 2000

Reinbert de Leeuw | Schönberg Ensemble
Asko Ensemble | Nederlands Kamerkoor

Igor Stravinsky

Mis (1948)

17'

Erik Satie

Messe des Pauvres (circa 1895)

(bewerking Louis Andriessen 1980)

18'

pauze

Louis Andriessen

De Tijd (1981)

43'

inleiding **Mark Delaere** . 19.15 uur . Foyer

begin concert **20.00 uur**

pauze omstreeks **20.40 uur**

einde concert omstreeks **21.45 uur**

teksten programmaboekje **Mark Delaere**

coördinatie programmaboekje **deSingel**

druk programmaboekje **Tegendruk**

gelieve uw **GSM uit te schakelen**.

Reconquista: de recuperatie van de kerkmuziek

Zoals het Iberische schiereiland moest heroverd worden op de Moren, zo moest de kerk op een bepaald moment haar muziek heroveren op de concertzaal. De burgerlijke emancipatie van kerk en staat in de negentiende eeuw ging gepaard met de ontwikkeling van nieuwe culturele codes en praktijken. De concertzaal speelde daarin een belangrijke rol. De zucht naar transcendentie eigen aan de romantische cultuur en de metafysische waardigheid die Schopenhauer aan de muziek toeschreef maakten van de concertzaal een profane cultusplaats, die de christelijke gebedshuizen naar de kroon stak. Niet voor niets spreekt men in verband met de negentiende eeuw over Kunstreligion, kunst als surrogaat (of alternatief) voor godsdienst: musicus en componist hebben de status van hogepriesters, de dirigent brengt met zegenende gebaren heil over de gemeenschap van kunstbroeders, de concertvleugel komt in de plaats van het altaar, de kazuifel wordt pitteleer, parochianen worden concertgangers.

De negentiende eeuwse christelijke kerk zag bovendien met lede ogen aan dat de concertrituelen de liturgie ook in eigen huis gingen verdringen. Cantates van Bach konden nog perfect geïntegreerd worden in de ritus, maar dat was al veel minder het geval met de concertmissen van bijvoorbeeld Haydn of Mozart. Een monumentaal werk als Beethoven's *Missa Solemnis* reduceert de liturgie van het woord tot een aantal korte gesproken intermezzi tussen de bewegingen van een als mis verklede symfonie in. En in Verdi's *Requiem* krijgen niet enkel de liturgische inscenering en kostumering het karakter van een opera, maar ook de muziek. De reactie hiertegen werd op gang gebracht door de katholieke kerk, die vooral in de tweede helft van de negentiende eeuw haar reconquista inzette. Doel was een herbronning van de kerkmuziek, het herstel van de liturgie van het woord en de onder-schikking van muziek daaraan. Middelen daartoe waren de bestude-

ring van het Gregoriaans en het herstel van de ware kerkmuzikale *stile antico*, met Palestrina als model.

Deze reactionaire beweging was het sterkst in Duitsland (Cecilianisme) en Frankrijk, maar had ook steunpunten in Engeland, Polen, Nederland en België: zo was onder meer het Lemmensinstituut - oorspronkelijk ontstaan als kerkmuziekschool - ooit de emanatie van deze ideologie.

De werken die op dit concertprogramma verenigd zijn reflecteren op één of andere manier deze kerkmuzikale reconquista: Satie's *Messe des pauvres* is een eigenzinnige variant op de hervormingsbeweging van de katholieke kerkmuziek in Frankrijk, met zijn kritiek op de wufte kerkmuziek à la Gounod en zijn pleidooi voor een ascetische en gedepouilleerde stijl; Stravinsky zet zich in zijn *Mis* af tegen concertmuziek in de liturgie en wil dit keer de oud-Byzantijnse ritus in ere herstellen; Louis Andriessen is de zoon van Hendrik Andriessen, die met zijn *Missa in honorem Ss cordis* (1917) de bakens had uitgezet voor de hervorming van de katholieke kerkmuziek in Nederland. Ook al heeft Louis Andriessen ondertussen meermaals de perfecte ideologische vadermoord gepleegd, toch kan hij op muzikaal vlak de vaderbinding niet loochenen: hoe uiteenlopend de stijlen ook mogen zijn, vader en zoon delen een fundamenteel anti-romantische esthetica.

Erik Satie

Messe des pauvres

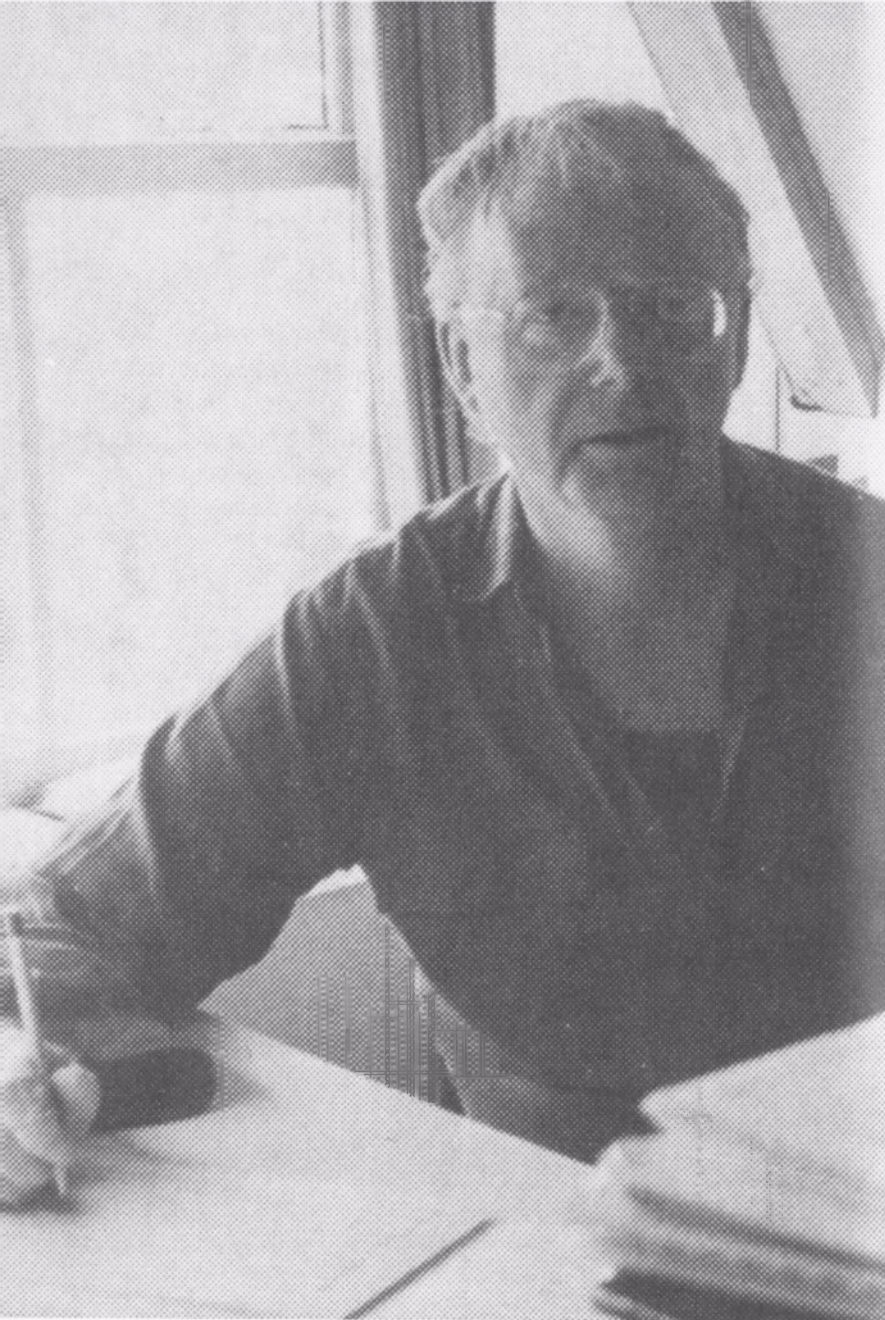
Van een cabaretpianist die als componist het serieus van de kunstmuziek relativeerde door ironische titels en speelaanwijzingen boven zijn partituren te plaatsen, verwacht men niet direct een bijdrage tot de hervorming van de kerkmuziek. Die bijdrage is dan ook wat tegendraads, al was het maar omdat Satie in het jaar waarin hij aan deze compositie begon (1893) de Eglise Métropolitaine d'Art de Jésus conducteur oprichtte, waarvan hij tegelijkertijd de hogepriester en het enige lid was. Daarom wijkt Satie wat de tekst betreft ook af van de Romeinse canon. Maar muzikaal zit hij wel op de golflengte van het Franse Cecilianisme. Daarvan getuigen de tekstgerichte toonzetting, elke afwezigheid van retorische gebaren, de eenvoudige en klassieke zetting en het statisch karakter: sacraliteit wordt opgeroepen door reductie, esthetische zelfverzaking en monotonie. Overigens zou Satie meer dan tien jaar later, op bijna veertigjarige leeftijd, zich inschrijven in de Schola Cantorum om er contrapunt te gaan studeren. De door Vincent d'Indy opgerichte Schola vormde het centrum van de kerkmuzikale hervorming in Frankrijk; niet toevallig stond het op de leest van Palestrina geschoeide contrapunt centraal in de opleiding die dus ook door een artistieke dwarsligger als Erik Satie gevolgd werd.

Igor Stravinsky

Mis

Verschillende elementen wijzen er op dat Stravinsky deze Mis (1944-1948) concipieerde als louter liturgische muziek: het werk is niet in opdracht geschreven, het is kort en streng van karakter (volgens de componist zeer koude muziek, die de geest direct aanspreekt), en de hoogste koorpartijen dienen idealiter door knapen uitgevoerd te worden, conform de Russisch-orthodoxe praktijk. Stilistisch vloeien invloeden uit diverse kerkmuzikale tradities samen. Uiteraard is de koorstijl sterk beïnvloed door de Russisch-orthodoxe koortraditie, maar anderzijds verrijkt Stravinsky dit idioom door ontleningen aan het Gregoriaans, aan de Mis van de veertiende eeuwse componist Guillaume de Machaut (isoritmie) en aan de evangelische kerkmuziek (de fuga in het Pleni sunt coeli). Dat hoeft ons uiteindelijk niet te verbazen: is het neo-classicisme tenslotte niet het muzikale equivalent van de oecumene?

Louis Andriessen

De Tijd

De Tijd (1981) is door duur en bezetting een monumentaal werk. De Latijnse tekst, ontleend aan Aurelianus Augustinus' Confessiones (XI,2), is een vrij abstracte bespiegeling over de verhouding van de drie tijdsdimensies (verleden, heden en toekomst) tot de eeuwigheid. Het motto van Dante vat die problematiek kernachtig samen: "....mirando il punto a cui tutti li tempi son presenti" (...starend naar het punt waarachter alle tijden aanwezig zijn). De muzikale zetting is bijzonder statisch. Het vrouwenkoor bestaat uit twee groepen die gedurende het hele werk afwisselend één toon (lettergreep) zingen. Technisch herinnert dit vaag aan de Hokus-techniek uit het gelijknamige stuk uit 1977 waarmee Andriessen (Haagse) school gevormd heeft. Maar het muzikale resultaat is haast het tegendeel: door de lange notenwaarden en de overlappingsen tussen de twee groepen ontstaat in plaats van het bekende hortende en stotende hik-effect juist een oneindige melodie, die in één enorme legato-boog het hele werk overspant. Ook de instrumentale groepen spelen overwegend lange notenwaarden in een onveranderlijk, traag tempo (vierde noot = 48). Af en toe wordt het monotone klankpatroon doorbroken door interpuncties, geïsoleerde achtste noten die door uitwisseling tussen de instrumentale groepen eventueel zelfs een kort ritmisch patroon kunnen vormen. De grote vorm van De Tijd, die samenvalt met de tekstgeleding, wordt muzikaal gearticuleerd door de klankkleur (instrumentatie) en de klanksterkte (dynamiek). De instrumenten worden altijd chorisch behandeld: de acht fluiten, twee basgitaren, vier basklarinetten, enzovoort worden telkens in groep ingezet. Wijzigingen in de combinatie van deze instrumentengroepen markeren de inzet van een nieuw segment. Grosso modo begint en eindigt het werk zacht, met een grote dynamische climax op het einde van het middendeel. In deel één is de dynamiek dus homogeen piano; opmerkelijk in dit deel

zijn verder de "schaduwmelodieën" (Andriessen), een soort negatieve melodieën die ontstaan door reductie van akkoordblokken: de tonen van een akkoord dat wordt aangehouden in het hammond-orgel verdwijnen één voor één, en van onder naar boven. In deel twee ontstaat dynamisch reliëf - voor- en achtergrond - doordat elke instrumentale groep een verschillende graad van luidsterkte toebedeeld krijgt.

Tenslotte wordt in deel drie het crescendo uit het slot van het vorige deel afgebouwd: de klanken verdwijnen in het niets en suggereren zo de oneindigheid waar in de tekst aan gerefereerd wordt. Na ongeveer veertig minuten ingespeeld te hebben op het subjectieve tijdgevoel, herstelt de componist in de laatste vier maten de objectieve kloktijd, aangegeven door een gelijkblijvend maar uitstervend patroon van zestiende noten in de trom, in het tempo van de tijd (60 seconden per minuut).

Mark Delaere

...quis tenebit illud [et figet illud], ut paululum stet, et paululum rapiat splendorem semper stantis aeternitas, et comparet cum temporibus numquam stantibus, [et videat esse incomparabilem:] et videat longum tempus nisi ex multis praetereuntibus motibus, qui simul extendi non possunt, longum non fieri; non autem praeterire quicquam in aeterno, sed totum esse praesens; nullum vero tempus totum esse praesens: et videat omne praeteritum propelli ex futuro, et omne futurum ex praeterito consequi, et omne praeteritum ac futurum ab eo, quod semper est praesens, creari et excurrere? Quis tenebit cor hominis, ut stet et videat, quomodo stans dictet futura et praeterita tempora nec futura nec praeterita aeternitas? Numquid manus mea valet hoc aut manus oris mei per loquellas agit tam grandem rem?

Wie zal het (hart) vasthouden en het bevestigen opdat het een ogenblik stilsta en een ogenblik grijpe de glans der altijd stilstaande eeuwigheid en ze vergelijke met de nooit stilstaande tijden en zie, dat ze daarmee niet is te vergelijken, en zie, dat een lange tijd niet anders dan door vele voorbijgaande bewegingen, die gelijktijdig zich niet kunnen uitbreiden, land wordt; dat echter niets voorbijgaat in de eeuwigheid, maar zij in haar geheel tegenwoordig is; doch dat geen tijd in zijn geheel tegenwoordig is: en dat het zie dat al het verledene uit het toekomstige verdrongen wordt en al het toekomstige uit het verleden volgt en al het verledene en toekomstige door datgene, wat altijd tegenwoordig is, geschapen wordt en daarvan uitgaat? Wie zal het hart der mensen vasthouden, opdat het stilsta en zie, hoe de eeuwigheid stilstaand de toekomstige en verleden tijd vaststelt, hoewel zelf noch toekomstig noch verleden? Vermag soms mijn hand dit, of kan de hand van mijn mond met woorden een zo grootse zaak volbrengen?

(vertaling J.A. van Lieshoudt, O.E.S.A.)

Schönberg Ensemble

Het Schönberg Ensemble, in 1974 opgericht door Reinbert de Leeuw, heeft zich nationaal en internationaal faam verworven met zijn uitvoeringen van twintigste-eeuws repertoire. Daarin neemt het werk van Louis Andriessen een bijzondere plaats in. Het Schönberg Ensemble heeft alle grote werken van deze componist uitgevoerd, zoals *De Staat*, de opera's *De Materie* en *Rosa*, a *Horse Drama* en onlangs *Writing to Vermeer*. Ook *De Tijd*, een vanwege de ongebruikelijk grote orkestbezetting weinig uitgevoerd werk, heeft verschillende keren bij het Schönberg Ensemble op het repertoire gestaan, voor het laatst in 1990 in Carré, in de serie *Steve Reich/Louis Andriessen*. Een cd van *De Tijd* verscheen bij Elektra Nonesuch, uitgevoerd door het Schönberg Ensemble, samen met slagwerkgroep Den Haag en het Nederlands Kamerkoor. De *Mis* van Andriessens inspirator Igor Stravinsky is een van de composities op de vorig jaar bij Philips Classics verschenen cd *Vocale Werken*.

Asko Ensemble

Het Amsterdams Studenten Kamer Orkest werd in 1965 opgericht als een studentenorkest en ontwikkelde zich tot een vooraanstaand ensemble in Europa voor de uitvoering van muziek uit de twintigste eeuw. De groep heeft geen vaste dirigent en werkte samen met (onder anderen) Riccardo Chailly, Péter Eötvös en Oliver Knussen. Het Asko Ensemble geeft per jaar zo'n veertig concerten in binnen- en buitenland en speelt regelmatig premières van Nederlandse en buitenlandse composities. In samenwerking met het Schönberg Ensemble kwam een aantal bijzondere projecten tot stand, zoals in december 1999 de uitvoering van *Bijbelse Stukken* van Igor Stravinsky en *Writing to Vermeer* van Louis Andriessen. In juni 2000 zullen het Asko Ensemble en het Schönberg Ensemble de opera *Rêves d'un Marco Polo* van Claude Vivier brengen op uitnodiging van De Nederlandse Opera en het Holland Festival.

Nederlands Kamerkoor

Het Nederlands Kamerkoor, in 1937 opgericht door dirigent Felix de Nobel, is een all-round ensemble dat zich, sinds 1998 onder leiding van de Estlandse dirigent Tõnu Kaljuste, richt op het repertoire voor koor a capella van de vroege Middeleeuwen tot nu. Daarnaast werkt het kamerkoor regelmatig samen met instrumentale ensembles, zoals het Koninklijk Concertgebouworkest en het Orkest van de Achttiende Eeuw. Ook was het Nederlands Kamerkoor al vele malen betrokken bij producties van het Asko Ensemble en van het Schönberg Ensemble, waaronder de uitvoering van *De Tijd* van Louis Andriessen in 1990 in Carré.

Reinbert de Leeuw

Componist/pianist/dirigent Reinbert de Leeuw is sinds de oprichting in 1974 vaste dirigent en artistiek leider van het Schönberg Ensemble. Daarnaast dirigeert hij kamermuziekensembles en symfonieorkesten in binnen- en buitenland. Reinbert de Leeuw heeft een reputatie op het gebied van het samenstellen van bijzondere series twintigste-eeuwse muziek. Hij dirigeerde bovendien een groot aantal opera's, onder andere *Bijbelse Stukken* van Igor Stravinsky en *Writing to Vermeer* van Louis Andriessen, de eerste Nederlandse opera die in juli 2000 in New York zal worden uitgevoerd. Voor zijn platen en cd's kreeg Reinbert de Leeuw verscheidene prijzen, waaronder in 1994 een Edison voor de opname van *De Tijd* van Louis Andriessen.

Reinbert de Leeuw, dirigent

Schönberg Ensemble
Asko Ensemble

Eleonore Pameijer *fluit*
Govert Jurriaanse *altfluit*
Fernande Veldhuis *fluit*
Ariëlle van Eysden *fluit*
Carla Meijers *altfluit*
Raymond Hong *fluit*
Helen Bledsoe *fluit*
Anne LaBerge *fluit*
Marieke Schut *hobo*
Evert Weidner *hobo*
Ron Tijhuis *althobo*
Harry Sparnaay *basklarinet*
Liesbeth de Jong *basklarinet*
Pierre Woudenberg *basklarinet*
Erik van Deuren *cellobasklarinet*
Wilma van den Berge *fagot*
Alban Wesley *fagot*
Willem van der Vliet *trompet*
Reijer Dorresteyn *trompet*
Cees Doets *trompet*
Andre Heuvelman *trompet*
Hans van Loenen *trompet*
Bob Koershuis *trompet*
Wilbert Grootenboer *trompet*
Toon van Ulsen *trombone*
Koen Kaptijn *trombone*
Jenke de Vries *bastrombone*
Ger de Zeeuw *percussie*
Steeff Gerritse *slagwerk*
Kevin Edusie *slagwerk*
Joeke Hoekstra *slagwerk*
Tatiana Koleva, *slagwerk*
Niels Meliefste *slagwerk*
Godelieve Schrama *harp*
Carla Bos *harp*

Harriët Markus *accordeon*
Patricio Wang *basgitaar*
Paul van Utrecht *basgitaar*
Rene Eckhardt *piano*
Niek de Vente *piano*
Klaas Bakker *hammondorgel*
Michiel Weidner *cembalon*
Jan Erik van Regteren Altena *viool*
Marijke van Kooten *viool*
Heleen Hulst *viool*
Erik Kromhout *viool*
Wim de Jong *viool*
Monica Germino *viool*
Bas Wiegers *viool*
Bernadette *altviool*
Susanne van Els *altviool*
Doris Hochscheid *vioolcello*
Lucia Swarts *vioolcello*
Taco Kooistra *vioolcello*
Hans Woudenberg *vioolcello*
Pieter Smithuijsen *contrabas*
Kylie Davies *contrabas*
Kurt Berger *contrabas*
Peter Rikkers *contrabas*

Nederlands Kamerkoor

Caroline de Jongh *sopraan*
Heleen Koele *sopraan*
Adinda de Nijs *sopraan*
Margriet Stok *sopraan*
Dorien Verheijden *sopraan*

Helena Wiklund *sopraan*
Tannie Willemstijn *sopraan*
Ananda Goud *alt*
Myra Kroese *alt*
Karin van der Poel *alt*
Nine van Strien *alt*
Pierrette de Zwaan *alt*
Robert Coupe *tenor*
Alberto ter Doest *tenor*
Michiel ten Houte de Lange *tenor*
Albert van Ommen *tenor*
Bruce Sellers *tenor*
David Barick *bas*
Peter Dijkstra *bas*
Kees-Jan de Koning *bas*
Hans Pootjes *bas*
Bas Ramselaar *bas*

europa utopia

theater en dans uit Centraal- en Oost-Europa

deSingel van 4 feb tot 4 maart

deSingel 25 Antwerpen | 03 214 28 29 | www.desingel.be

TICKETS
ONLINE

deSingel

www.desingel.be

1999

2000

hoofdingang en bespreekbureau

Desguinlei 25 . 2018 Antwerpen

tel. 03/248.28.28 . fax 03/248.28.00 . tickets on line: www.desingel.be

tickets@desingel.be . openingsuren ma-vr 10-19 uur . za 16-19 uur

administratie

Jan Van Rijswijcklaan 155 . 2018 Antwerpen

tel. 03/244.19.20 . fax 03/244.19.59 . info@desingel.be

De Standaard
Informatie op uw niveau.

Knack
weekend

1
FASIO 1

6
Radio 6

Gemeentekrediet
GROEP DELTA

AGFA

deSingel wordt betoelaagd door de Vlaamse Gemeenschap en geniet de steun van de Provincie en de Stad Antwerpen.